

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ТА НАРОЩЕННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЕКОНОМІЧНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

***Анотація.** Розглянуто організаційно-економічні методи впливу держави, що характерні для ринкових умов господарювання та в значній мірі визначають підходи до формування та нарощення виробничого потенціалу регіону. Розроблено практичні пропозиції щодо формування та нарощення виробничого потенціалу економічних суб'єктів господарювання.*

***Ключові слова:** організаційно-економічні методи, формування, нарощення, виробничий потенціал, економічні суб'єкти господарювання.*

***Annotation.** We consider the organizational and economic methods of influence of the state that are characteristic of market conditions and largely determine the approach to development and increasing production capacity in the region. Practical proposals for development and increasing production potential economic entities.*

***Keywords:** organizational and economic methods, shaping, increasing, production potential and economic entities.*

Вступ

Кризовий стан економіки України, в якому вона опинилася в перехідний період, вимагає особливого підходу до розвитку механізмів ринкового і державного регулювання економічних процесів, впровадження різних методів регулювання діяльності економічних суб'єктів господарювання.

Традиційні способи і методи, що сформувались в попередній період розвитку, не відповідають ринковим умовам господарювання та не дозволяють вирішити проблему якісно нових взаємовідносин між людиною, виробництвом та державою.

Загальна частина

Слід зазначити, що командно-адміністративна система управління ґрунтувалась виключно на монополії державної власності та централізованого управління. Звичайно, за цей період вдалося досягти певних економічних успіхів та соціального прогресу. Так, зокрема, за короткий термін було створено потужний промисловий комплекс, подолані зубожіння та неграмотність, створені системи загальнодоступної освіти й охорони здоров'я. Були досягнуті успіхи у нарощенні оборонного та наукового потенціалу. Проте, поряд із цим, слід відмітити і значні недоліки даної системи управління. По-перше, це нездатність забезпечити конкурентне та ефективне виробництво внаслідок відсутності мотивації до здійснення виробничо-господарської діяльності. По-друге, це не дотримання екологічних вимог, що внаслідок екстенсивного розвитку економіки держави призвело до глибоких перекосів у балансі людина-виробництво-природа. По-третє, не достатній рівень використання інформаційних потоків не дав можливості впровадити у виробництво ресурсо- та енергозберігаючі технології, що сприяло б підвищенню конкурентоспроможності продукції. Це свідчить про не достатньо ефективну дієвість методів управління, що склались при командно-адміністративній системі. Сьогоднішні умови господарювання вимагають застосування нових методів управління в напрямку соціалізації власності, інтелектуалізації та інформатизації виробництва, екологізації економічного розвитку країни. Тому, за цих умов державне управління територіальною соціально-економічною системою повинне бути гнучким за формами внутрішньої взаємодії як між суб'єктами господарювання так і зовнішній - за межами системи, що проявляється у використанні певних методів впливу держави на суб'єкти господарювання. Серед методів, що здійснюють суттєвий вплив на виробничий потенціал регіону в цілому виділяють організаційні та економічні. Розглянемо організаційно-економічні методи впливу держави, що характерні для ринкових умов господарювання та в значній мірі визначають підходи до формування та нарощення виробничого потенціалу регіону.

Формування та нарощення виробничого потенціалу регіону в значній мірі залежить від застосування такого методу як роздержавлення та приватизація державної власності. Держава за допомогою застосування різних способів приватизації впливає на формування та нарощення виробничого потенціалу регіону. Зокрема, такими методами приватизації є [1, с.212]:

- викуп об'єктів малої приватизації – спосіб, за яким власником об'єкта стає товариство покупців, створене його працівниками; цей спосіб не передбачає конкуренції покупців;

- викуп державного майна підприємств за альтернативним планом приватизації – спосіб, за яким власником об'єкта (або його частини) стає товариство покупців, створене його працівниками згідно з планом, розробленим товариством покупців, і який є альтернативним до плану, запропонованого комісією приватизації;
- викуп державного майна, зданого в оренду з викупом – спосіб приватизації, за яким власником об'єкта стає орендар, відповідно до договору оренди;
- продаж на аукціоні – спосіб приватизації, за яким власником об'єкта стає покупець, який запропонував у ході аукціону максимальну ціну;
- продаж за некомерційним конкурсом – спосіб, за яким власником об'єкта стає покупець, який запропонував найкращі умови подальшої експлуатації об'єкта або при рівних умовах найвищу ціну;
- продаж за комерційним конкурсом – спосіб, за яким власником стає покупець, який при фіксованих початкових умовах запропонував найвищу ціну;
- продаж за конкурсом з відстрочкою платежу – спосіб, за яким власником об'єкта стає покупець, який на конкурсних засадах здобув право оплатити за придбаний об'єкт з відстрочкою платежу на три роки за умови попереднього внесення 30 відсотків його вартості;
- продаж акцій відкритих акціонерних товариств (ВАТ) – спосіб, за яким власником акцій на конкурсних засадах стають покупці, які запропонували найвищу ціну за найбільшу кількість акцій після реалізації акцій на пільгових умовах.

В результаті використання методів роздержавлення та приватизації власності виникають різні форми власності, а саме колективна, приватна, змішана, що мають свої переваги та недоліки. Від вибору найкращого способу приватизації підприємств регіону буде залежати механізм нарощення виробничого потенціалу.

Економіка України, яка опинилася в скрутному становищі вимагає структурної перебудови, тобто реструктуризації виробничого-господарської діяльності регіонів. Вона повинна стимулювати пріоритетний розвиток тих галузей (виробництв), які забезпечують швидке відтворення і формують виробничий потенціал, і зокрема через вдосконалення існуючих, а то й створення принципово нових організаційних форм господарської діяльності, які б сприяли залученню фінансових ресурсів для інвестування, оновлення виробничих потужностей, будівництва нових підприємств, оснащених найновішою технікою, проведення наукових розробок і впровадження їх результатів у виробництво.

Оптимальним для збереження, виживання і швидкої віддачі вкладених коштів у пріоритетні галузі економіки повинні стати підприємства (виробничі, промислові, аграрні) відповідних галузей економіки, зінтегрованих на засадах горизонтальної виробничої кооперації в межах повного технологічного циклу, спрямованого на виготовлення визначеного кінцевого продукту [2, с.13]. Вони дадуть можливість вивести економіку регіонів з кризи, створити внутрішні сприятливі умови для вдосконалення і розвитку виробництва, і тим самим сприяти формуванню та нарощенню виробничого потенціалу регіону.

Одним із методів формування та нарощення виробничого потенціалу регіону є створення спеціальних економічних зон. Спеціальні економічні зони – це специфічне регіональне утворення, яке формується на основі детального вивчення умов країни, де його впроваджено, і повинне забезпечити більш повну реалізацію її потенційної конкурентоспроможності та переваги перед іншими країнами [3, с.312].

Створення спеціальних економічних зон є одним із елементів перенесення центру ваги управління формуванням та нарощенням виробничого потенціалу на регіональний рівень. Це одна з форм ефективної організації регіонального розвитку економіки, що майже повністю збігається із загальнодержавним підходом її реструктуризації, розширення самостійності регіону, створення необхідної правової бази для залучення капіталів національних та іноземних інвесторів, що сприятиме формуванню та нарощенню його виробничого потенціалу.

Метою створення спеціальних економічних зон в Україні є формування та нарощення виробничого потенціалу регіону шляхом залучення інвестицій та сприяння їхньому ефективному використанню, активізації підприємницької діяльності для нарощування експорту товарів та послуг, поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції, залучення і впровадження нових технологій, ринкових методів господарювання, розвитку інфраструктури ринку, поліпшення використання ресурсів регіону.

Необхідно зазначити, що основними передумовами створення і ефективного функціонування СЕЗ в Україні є вигідне географічне розташування, розвиненість зовнішньоекономічних зв'язків, наявність природнокліматичних умов, значних трудових і природних ресурсів. Наявність даних ресурсів дасть можливість випускати конкурентноздатну продукцію, яка буде користуватись попитом не тільки на внутрішньому, але й на зовнішньому ринку, а це в свою чергу призведе до нарощення виробничого потенціалу регіону та активізації соціально-економічного розвитку країни в цілому.

Слід відмітити, що під час розробки програм або пакетів документів створення спеціальних економічних зон головну увагу слід зосереджувати на виборі пріоритетних товаровиробничих напрямків: на випуску продукції із закінченим технологічним циклом; на впровадженні ресурсо- і енергозберігаючих технологій, організації глибокої переробки сировини.

Причина такого стану зумовлена відсутністю державної програми створення спеціальних економічних зон як невід'ємної складової регіональної соціально-економічної політики в цілому. Отже, недосконалість законодавчої бази щодо створення СЕЗ не дає можливості досягти високого економічного результату.

Тому створення вільних економічних зон повинне передбачати врахування даних недоліків, що в подальшому дасть можливість ефективно налагоджувати та розвивати в них виробництво і відповідно нарощувати виробничий потенціал регіону. Одним із основних напрямків роботи з формування СЕЗ є створення в ній виробничої інфраструктури. Обов'язковою передумовою для залучення прямих іноземних

інвестицій є сприйнятливим діловим середовищем спеціальних економічних зон. Для його створення передусім потрібно вдосконалити систему комунікації. Якщо зона має розвинуту виробничу інфраструктуру, то початкові витрати інвесторів значно зменшуються, робота галузей розгортається швидше, і раніше отримують прибуток на капітал, підвищуючи цим самим виробничий потенціал регіону.

Обов'язковою умовою успішного функціонування СЕЗ є також інформаційне забезпечення, тобто можливість комунікаційного забезпечення потребою інформацією інвесторів про можливості регіону розвивати ту чи іншу галузь виробництва, а також надання інформації про потенційних інвесторів, особливо їхній фінансовий стан. Рівень інформаційного забезпечення свідчить про рівень розвитку регіону і має вирішальне значення при вирішенні тих чи інших питань.

Сучасний стан економіки України супроводжується кризою управління в усіх ланках економіки.

Досвід розвитку економіки за часів командно-адміністративної системи показав неефективність централізованого управління, яке супроводжувалось формуванням стратегічних завдань лише в "центрі". Перехід на ринкові умови господарювання вимагає перегляду системи управління як на рівні держави, так і на рівні регіонів. Тому найважливішим завданням в умовах розбудови української держави постає проблема вдосконалення механізму регіонального управління формуванням та нарощенням виробничого потенціалу шляхом координації зусиль усіх його органів. Ефективне управління територіальною соціально-економічною системою у нових умовах передбачає адаптацію організаційних структур до ринкового середовища, що означає реорганізацію системи органів виконавчої влади, формування законодавчого забезпечення та упорядкування їх повноважень, відповідальності, визначення форм і методів взаємодії органів державного управління і місцевого самоврядування з посиленням ролі останніх при вирішенні стратегічних і тактичних завдань управління.

Підпорядковуючись Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів та Верховній Раді України, органи регіонального управління прагнуть в сучасних умовах до самостійного розв'язання питань комплексного розвитку регіону, ефективного використання всіх видів ресурсів. Виходячи з цього, необхідна побудова такої організаційної структури управління, яка дозволяла б максимально використовувати специфічні особливості регіону у формуванні та нарощенні його виробничого потенціалу. Це потребує координаційного органу управління виробничим потенціалом регіону, який повинен виконувати не лише функції планування, організації і т.д., але й передбачати процедури відповідальності за результати роботи щодо формування та нарощення його виробничого потенціалу.

Таким чином, регіональні органи управління повинні спрямовувати свої зусилля на стимулювання розвитку виробничо-господарської діяльності на території регіону.

При використанні економічних методів держава безпосередньо не втручається в процес прийняття рішень суб'єктами економічної діяльності. Вона тільки створює умови для функціонування підприємницьких структур. При цьому держава, використовуючи економічні регулятори, зобов'язана постійно контролювати їх стан та результативність суб'єктів господарювання.

Оподаткування належить до найважливіших важелів, за допомогою яких держава регулює та впливає на економічні процеси країни. Зокрема, податковий механізм використовується державою для економічного впливу на суспільне виробництво, його структуру і динаміку.

Необхідно відмітити, що формуючи систему оподаткування, держава шляхом збільшення або скорочення маси податкових надходжень, зміни форм оподаткування та податкових ставок, тарифів, звільнення від оподаткування окремих галузей виробництва, може сприяти зростанню або спаду господарської активності, розвитку пріоритетних галузей економіки, проведення збалансованої регіональної політики, що в кінцевому варіанті визначатиме процес формування та нарощення виробничого потенціалу регіону.

Необхідно відмітити, що існуюча система оподаткування не сприяє збільшенню обсягів виробництва у регіоні. Полегшення податкового тиску необхідно здійснювати із врахуванням світового досвіду організації податкової системи, перш за все, що стосується вибору ставок оподаткування.

Так, успішні реформи наприкінці 70-х років у США здійснювались на основі концепції Лаффера [4]. Згідно його концепції до певного рівня податки сприяють відрахуванням до бюджету, але при збільшенні їх настає так звана "небезпечна зона". Податки цієї зони призводять до падіння бюджетних доходів

Існуюча податкова система України спрямована на максимальне вилучення доходів підприємств, що позбавляє їх можливості нарощувати виробничі потужності регіону. Слід зауважити, що в результаті застосування дієвих методів оподаткування, у розвинутих країнах податкова система зазнала значних змін щодо зниження його ставок. Так, у США податкову реформу було здійснено у 1987 році. У результаті максимальна ставка податку на прибуток була зменшена з 46% до 34%. Зниження ставок на прибуток зроблено також у Франції з 50 до 45%, Великобританії з 52 до 35%, Канаді з 46 до 28%, Японії з 43,3 до 37,5% [4, с.93].

Зазначимо, що в результаті недосконалого характеру методів оподаткування прибутку підприємств (згідно Закону "Про оподаткування прибутку підприємств" від 22.05.97) привів до того, що підприємство має сплачувати значні суми податку на прибуток, не маючи цього прибутку в наявності.

Отже, в загальному можна відмітити, що сучасна система оподаткування спричиняє поглиблення економічної кризи та зниження виробничого потенціалу зокрема:

- по-перше, не виконується головне завдання податків – забезпечення надходження відповідного обсягу грошових коштів для фінансування державних витрат. Це відбувається, передусім у результаті скорочення виробництва;
- по-друге, податкова система діє як конфіскаційний механізм, призводячи до викривлення соціально-економічних параметрів, що дуже відчутно в складних економічних умовах;

- по-третє, податкову політику уряд сприяє як головний інструмент вирішення складних економічних проблем. За допомогою податків пропонують забезпечити фінансову стабілізацію, стимулювати розвиток виробництва і забезпечити зростання інвестицій. Крім того, за рахунок збільшення податків передбачають дотувати окремі регіони, надавати допомогу малозабезпеченим верствам населення;

- по-четверте, не в повному обсязі використовують конкретні шляхи підвищення надходжень від наявних та впровадження нових податків. Це стосується акцизів, низький збір яких зумовлений тіннізацією виробництва і реалізації підакцизних товарів (лікеро-горілчаних та тютюнових). Таким чином, одним із першочергових завдань є створення ефективної податкової системи, яка б забезпечила формування та нарощення виробничого потенціалу.

Отже, змінюючи податкові ставки та структуру податків, держава має можливість стримувати небажані тенденції та стимулювати нарощення виробничого потенціалу. Висновком з цього є те, що, неефективна система оподаткування в Україні, що провадиться на даний час, стала одним із найвагоміших факторів впливу на формування та нарощення виробничого потенціалу та економічну ситуацію в країні в цілому.

Наступним визначальним методом є кредитування. Він має ряд недоліків, основними з яких є високі процентні ставки сплати за кредит; складність порядку прийняття рішень про надання кредиту, короткі терміни надання кредиту. До вирішення питання про те, надавати чи не надавати кредит, передбачається залучення шести суб'єктів управління, а саме: підприємство – комерційний банк – Міністерство економіки – Національний банк – Кабінет Міністрів України – Міжвідомча комісія з питань санації держави підприємцям України. При цьому: Мінекономіки приймає рішення про зарахування підприємства до переліку підприємств, що потребують підтримки. Комерційні банки розглядають матеріали обґрунтування одержаного кредиту – бізнес-плани, плани структурної перебудови, проекти санацій, що представляються підприємствами. Комерційні банки, в разі власної позитивної оцінки проекту підприємства, подають до Національного банку заявку на участь у цільовому кредитному аукціоні. Національний банк проводить цільові кредитні аукціони і виділяє комерційним банкам кредит для підприємств. В разі одержання кредиту комерційний банк укладає угоду з підприємством.

В умовах різноманіття форм власності та переходу до ринкових економічних відносин необхідно сформувати принципово нову модель кредитного механізму. Вона повинна ґрунтуватися на тому, що поруч з банківськими повинні використовуватись і поза банківські форми кредиту.

Кредитна політика Національного банку має бути спрямована на кредитування виробництв та підприємств, які мають ефективні програми виходу з кризового стану, здійснюють перепрофілювання та переорієнтацію виробництва на випуск конкурентноздатної продукції; збільшення експортного потенціалу й скорочення імпорту, що дасть можливість підвищити виробничий потенціал.

Кредитна політика, що проводиться сьогодні ніяк не може сприяти нарощенню виробничого потенціалу. Достатньо сказати, що більше ніж 90% кредитів банків – короткострокові, які можуть бути використані тільки на подолання тимчасових труднощів у роботі підприємств, але аж ніяк не на переобладнання виробництва.

В цих умовах кредитну діяльність комерційних банків необхідно переорієнтувати на надання цільових пільгових кредитів підприємствам, що здійснюють технічне переозброєння та модернізацію. Система пільгового кредитування поширена в багатьох розвинутих країнах: Італії, США, Японії, Франції та ін. Пільгове кредитування, наприклад в Італії здійснюється державними установами на умовах зниженого процента. Термін видачі кредитів встановлюється такий: 15 років для нового будівництва і 10 років для модернізації та розширення діючих підприємств. Причому, процентні ставки становлять 36%, якщо обсяг капіталовкладень не перевищує 30 млрд. італійських лір і 60% - якщо він перевищує цю суму [5, с.126].

На теперішній час актуальною проблемою внутрішньодержавної фінансово-бюджетної системи є постійний дефіцит бюджету та побудова, взаємозв'язок і формування взаємовідносин між центральними і місцевими бюджетами для забезпечення їх державного регулювання. Так, постійний дефіцит бюджету негативно впливає на формування та нарощення виробничого потенціалу регіону. Це обумовлено відсутністю коштів у держави на фінансування пріоритетних галузей економіки, розвиток яких дав можливість випускати конкурентноздатну продукцію, збільшити експортний потенціал та відповідно наростити виробничий потенціал.

Якщо розглядати зарубіжний досвід, то скажімо у США фінансування бюджетного дефіциту більш як на 90% забезпечується за рахунок випуску державних цінних паперів, які реалізуються серед населення. В Україні протягом тривалого часу дефіцит Державного бюджету прямо фінансував Національний банк України. Лише в останні роки відбувся перехід від емісійних до неемісійних джерел фінансування. У 1996 році з неемісійних джерел було профінансовано близько 35% бюджетного дефіциту, що вчетверо перевищило аналогічний показник 1995 року. А в 1997 році НБУ зовсім припинив пряме фінансування дефіциту бюджету. Зараз він покривається переважно за рахунок зовнішнього і внутрішнього фінансування. Проте необхідно враховувати, що таке покриття дефіциту бюджету призводить до зростання заборгованості держави, а обслуговування та виплата боргу обтяжує майбутні бюджети.

Отже, збалансування бюджету, в першу чергу, полягає в пошуку резервів для збільшення його дохідної і суттєвого зменшення витратної частини.

Досягнення ефективності функціонування бюджетної системи вимагає розширення самостійності регіональних органів влади. Значну частину доходів місцеві бюджети отримують за рахунок двох податків: податок на майно та податку на доходи, надходження яких залежать від підйомів та спадів ділової активності суб'єктів господарювання. Що стосується видатків то, як правило, у віданні центрального уряду залишається утримання армії, виплата національного боргу, сприяння розвитку науки і техніки та низка капіталовкладень

державного значення. Всі інші питання вирішують і фінансують місцеві органи влади, тому що вони більш чутливі до реальних потреб економіки регіону та потреб своїх громадян. Отже, законодавчо оформлене розмежування функцій по владній вертикалі в державі та податкових надходжень між бюджетами різних рівнів для їх реалізації – цілком необхідний елемент сучасної бюджетної системи та побудови системи управління в державі. Тому вкрай необхідно сформувати та законодавчо закріпити державний механізм формування бюджетів як на рівні регіонів, так і на рівні держави в цілому.

Процес нарощення виробничого потенціалу вимагає проведення ефективної інвестиційної політики. Проте і надалі гострою залишається проблема щодо інвестування розвитку виробництва, технічного переоснащення і реконструкції підприємств. Поглиблення інвестиційної кризи негативно впливає на розвиток виробництва в регіоні. Це в свою чергу вимагає ефективного державного управління, спрямованого на стимулювання інвестиційної діяльності. Державне управління інвестиційною діяльністю включає розробку стратегічних цілей і завдань щодо інвестування, оподаткування і впровадження пільг для пріоритетних напрямків інвестування, кредитування, норми амортизації. Так, держава використовуючи різні стимули щодо вкладання інвестицій у ті чи інші сектори економіки буде сприяти нарощенню виробничого потенціалу, завдяки чому активізується соціально-економічний розвиток країни (регіонів) в цілому.

Для активізації інвестиційної діяльності на рівні регіонів необхідно створити пільговий податковий режим для інвесторів, що вкладають фінансові ресурси у підприємницькі структури, діяльність яких відповідає регіональним пріоритетам, створити стимули для збільшення надходжень вітчизняних та зарубіжних інвестицій, що дозволить підвищити виробничий потенціал.

Важливим при формуванні та нарощенні виробничого потенціалу регіону є державна підтримка розвитку виробничо-господарської діяльності.

Висновки

На жаль, на даний час економічна ситуація в країні є нестабільною, а прийняті на державному рівні рішення із-за відсутності ефективного механізму їх реалізації не виконуються. Крім того, і сама економічна політика держави перебуває в кризовому стані, що спонукає урядовців приймати суперечливі рішення, які не відповідають глобальним напрямкам розвитку економіки, а вирішують найбільш гострі проблеми сьогодення. При цьому такі рішення не завжди ув'язуються із загальною стратегією розвитку держави та регіонів, а їх реалізація призводить до зниження ефективності функціонування окремих ланок національної економіки. Це відбувається всупереч прийнятій політики розвитку виробничо-господарської діяльності і викликає негативну реакцію підприємців, спонукає їх до тіньової діяльності.

Тому політика держави щодо розвитку виробничо-господарської діяльності повинна бути спрямована перш за все на формування стратегії розвитку, на визначення пріоритетних галузей промисловості, на забезпечення ефективної зайнятості та високого рівня добробуту населення.

Необхідно відмітити, що для того, аби політика держави щодо підтримки виробничо-господарської діяльності була дієвою та ефективною, вона повинна спиратись на реальну ситуацію, що склалась в державі, відбивати інтереси як держави, так і підприємців, а це вимагає постійного дослідження процесів розвитку виробничо-господарської діяльності на місцевому, регіональному та державному рівнях.

Література

1. Давимука С. Теоретико-методологічні аспекти приватизації і механізми її реалізації в Україні. Львів. – 1998. – 399 с.
2. Буряк П.Ю. Удосконалення механізмів формування місцевих бюджетів// соціально-економічні дослідження в перехідний період. Податкова та фінансово-кредитна політика держави і механізми її реалізації в регіонах України. Вип. XXIV. Ін-т. Рег. Досліджень. Редкол.: відп. Ред. М.І.Долішній. Львів. – 2001. – 80 с.
3. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком К.: Вища школа. – 2000. – 422 с.
4. Тарангул Л.Л., Горленко І.О. Фактори фінансової стійкості регіону // Роль фінансово-кредитної системи у стимулюванні економічного зростання в Україні. Збірник наукових праць. Луцьк. 1999. – 154 с.
5. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. (щорічник наукових праць). Інститут регіональних досліджень. Редкол.: відповідальний редактор М.І.Долішній. – Львів. – 1996.- 330 с.